

2.Dünya Savaşında Türkiye ve Savaş Sonrası Gelişmeler

Savaşın öncesinde Türkiye, Sovyetlerin İngiltere ve Fransa ile yaptığı Barış Cephesi görüşmelerini hoşnutlukla karşılıyordu. İngiltere ile görüşmelere girerken, bu durumu da hesaba katmıştı. Fakat Potemkin ile yapılan görüşmeler, Türkiye'nin ümitlerini kuvvetlendirici nitelikte olmadı.

Türk-İngiliz görüşmeleri 12 Mayıs 1939 da yayınlanan bir deklarasyonla sonuçlandı. En önemli olan 4'üncü maddesine göre, iki hükümet, "vukubulacak bir tecavüz hareketinin Akdeniz mıntıkasında bir harbe saik olması halinde" birbirlerine her türlü yardımı yapacaktı. Öte yandan Türkiye, İngiltere'nin askeri ve ekonomik yardımını da istemiş ve bu konuda da görüşmeler yapılması kararlaştırılmıştı.

Görüşmeler sırasında İngiltere, 4'üncü madde hükmünün, Akdeniz'den başka Balkanları da kapsamasını istemiş, ancak Sovyetler ve Bulgaristan sebebiyle Türkiye bunu kabul etmemişti. O nedenle Deklarasyonun 6'ıncı maddesinde, Balkanların güvenliği için de iki hükümetin görüşmelere devam edeceği bildiriliyordu. İngiltere'nin Balkanlar üzerinde durmasının sebebi verdiği garanti sebebiyle Romanya'nın yardımına gitmek zorunda kalırsa, bunu ancak Boğazlar yoluyla yapabilirdi. Halbuki, Montreux Sözleşmesine göre, Türkiye'nin, savaşan bir taraf olarak İngiltere'ye Boğazları açabilmesi için kendisinin de savaşa katılmış olması gerekirdi. Fakat Türkiye bir Sovyet saldırısına karşı Romanya'ya garanti vermeye cesaret edememişti.

Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmesi üzerine, Türkiye 23 Haziran 1939'da Fransa ile de aynı nitelikte bir deklarasyon imzalayarak, Batı Blokuna katılmıştır.

Türk-İngiliz deklarasyonu Almanya'yı telaşlandırmış ve buna engel olmak için Türkiye üzerinde tehditlerde bulunmuştur. Deklarasyonun imzalanacağını haber alan von Papen, Türkiye'ye, bundan vazgeçmesini, bunun savaş ihtimalini yüzde 40-60 oranında arttıracacağını söylemiş ve Balkan Antantına İtalya ile Bulgaristan'ın da katılmasını, Balkan devletlerinin sınırlarının Almanya tarafından garanti edilmesini teklif etmiş, fakat bu deklarasyona Arnavutluk olayının sebep olduğu ve artık geri dönülemeyeceği cevabı verilmiştir.

Deklarasyon, bir ittifakın ilk adımını teşkil ediyordu. Bu sebeple Almanya, bu ittifakın gerçekleşmesini önlemek istedi. Almanya'nın Türkiye ile ticaretini keseceğini söyleyerek tehditte bulundu ve Türkiye'ye Alman garantisini yeniden teklif etti ise de bu çabaları sonuç vermedi.

Sovyet Rusya ile Nazi Almanya'sı arasında 23 Ağustos 1939 Saldırmazlık Paktı'nın imzası Türkiye için de büyük bir sürpriz oldu. Bir Türk-Sovyet Paktı konusundaki görüş ayrılıklarına rağmen, Türkiye Sovyetlerin de Barış Cephesine katılacağına inanıyordu ve İngiltere ve Fransa ile deklarasyonları da bu sebepten imzalamıştı. Halbuki şimdi Türkiye Barış Cephesinde iki devletle yalnız kalmıştı.

23 Ağustos Paktı ile Sovyetler, Almanya ile sıkı işbirliği içine girdi. Almanya Türkiye'nin Batılılarla ittifak etmesini önlemek adına Sovyetler vasıtasıyla baskı yoluna gitti. Sovyetler de Boğazların Batılıların eline geçmesini istemiyordu. Bu sebeple, Moskova, Potemkin 'in Nisan ayında Ankara'da yaptığı görüşmelerde söz konusu olan karşılıklı yardım paktı meselesini görüşmek için, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu Moskova'ya davet etti. 26 Eylülde başlayan görüşmeler 16 Ekimde sona erdi. Görüşmeler sonuçsuz kalmıştı.

Başbakan Refik Saydam, 17 Ekimde verdiği demeçte, görüşmelerin sonuçsuzluğu için, Sovyetlerin tekliflerinin Türk-İngiliz ve Türk-Fransız deklarasyonlarındaki esaslarla uzlaşmaz nitelikte olmasını, Sovyetlerin verdiği garantilerin Türkiye'den istedikleri taahhütleri karşılayamamasını ve Boğazlar konusundaki isteklerinin de, Türkiye'nin Boğazlardaki milletlerarası taahhütlerine uygun olmamasını göstermiştir. Boğazlar konusunda ise, Çanakkale Boğazının birlikte savunulması için bir pakt yapılmasını ve Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin Çanakkale'den geçemeyeceğine dair Türkiye'nin garanti vermesini istemişlerdir.

Sovyetlerle anlaşma olmayınca, Türkiye 19 Ekim 1939'da Ankara'da İngiltere ve Fransa ile üçlü bir ittifak imzaladı. Bu ittifak, Deklarasyonların hükümlerini aynen kapsamıştır. Farklı olarak, İngiltere ve Fransa'nın bir Avrupa devletinin saldırısına uğraması halinde, Türkiye "hayırhah tarafsızlık" izleyeceği ve ittifaka Balkanlar bölgesinin de dahil edilmişti. İngiltere ve Fransa, Yunanistan ve Romanya'ya verdikleri garantiler yüzünden savaşa giderse, Türkiye onların yanında savaşa katılacaktı.

İttifaka ek 2 No'lu Protokol'a göre, antlaşma ile Türkiye'nin üzerine aldığı taahhütler, onu Sovyetler Birliği ile silahlı bir çatışmaya sürükleyecek olursa, ittifak işlemeyecekti.

Fransa'nın Yenilmesi ve Türkiye

19 Ekim 1939 Ankara İttifakına göre, Türkiye'nin savaşa katılma zorunluğu, ilk defa olarak, Almanya'nın 1940 Mayısında Fransa'ya saldırması ve İtalya'nın da Fransa'ya savaş ilan etmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Çünkü, İngiltere ve Fransa ile yapılmış olan bu ittifakın 1. maddesine göre, savaş şimdi Akdeniz'e de yayılmış olmaktaydı ve bu durumda da Türkiye'nin savaşa girmesi gerekiyordu. Bunu yapmadı; daha doğrusu yapamadı. Çünkü, 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'na uyarak meseleyi Sovyetlere açtığı zaman, Sovyetler, Türkiye'nin savaşa girmesi halinde, Türkiye'yi tehdit ettiler. Yani Türkiye savaşa girdiği takdirde Sovyetlerle bir çatışmaya maruz kalacaktı. Halbuki ittifakın 2 No'lu Protokolüne göre böyle bir duruma Türkiye Müttefiklerinin yanında yer almak zorunluluğunda değildi. Bununla birlikte İngiltere ve Fransa Türkiye'nin savaşa katılmasında ısrar etmemişlerdir.

İtalya'nın Yunanistan'a Saldırması ve Türkiye

28 Ekim 1940 da İtalya'nın Yunanistan'a saldırması ise Türk-İngiliz -Fransız ittifakının 3. maddesinin işletilmesini gerektiriyordu. Çünkü İngiltere ve Fransa 13 Nisan 1939 da Yunanistan ve Romanya'ya garanti vermişlerdi ve ittifaka göre, bu iki devlet Yunanistan veya Romanya'nın yardımına giderse, Türkiye de savaşa katılacaktı.

Gerçekten İngiltere de Türkiye'nin "mümkün olan en kısa zamanda" savaşa katılmasını istedi. Fakat bu sefer Türkiye Almanya'nın tehdidi karşısında kaldı. Bu tehdit Türkiye'yi savaşa katılmaktan alıkoydu.

Bununla beraber, İtalya'nın Yunanistan'a saldırması, toprak emelleri dolayısıyla, Bulgaristan'ın da Yunanistan'a saldırması sonucunu verebilirdi. Bu sebeple, Türkiye Bulgaristan'a bir uyarmada bulunarak, Yunanistan'a saldırdığı takdirde, kendisinin de hareketsiz kalmayacağını bildirdi. Bu uyarma karşısında Bulgaristan da savaşa girmeye cesaret edemedi. Öte yandan, Türkiye, İtalya Selanik'i aldığı veya Bulgaristan da Yunanistan'a saldırdığı takdirde kendisinin de savaşa katılacağını hem İngiltere'ye ve hem de Yunanistan'a bildirdi. Her iki ihtimal de gerçekleşmediği için, Türkiye'nin savaşa girmesi söz konusu olmadı.

Balkanlarda Alman Faaliyeti ve Türkiye

1940 sonu ve 1941'in ilk aylarında Almanya'nın Romanya ve Bulgaristan'a yerleşmesi, İngiltere, Türkiye ve Sovyetleri endişelendirdi. Bozulmaya başlayan Alman-Sovyet ilişkileri karşısında Sovyetler Türkiye'ye yanaşmaya başladılar. İngiltere'ye gelince, Almanların Bulgaristan'a yerleşmesinin, bütün Orta Doğu'ya, özellikle İran ve Irak petrolü ile Süveyş'e giden yolun Almanya'ya açılmasından korktu. Bu nedenle Türkiye'nin savaşa katılmasını istedi. Türkiye yine savaşa katılmaya yanaşmadı.

Almanya'nın Balkanlara yerleşmesi ihtimali karşısında İngiltere başka bir kombinezon da düşünmüştü. Bu da Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve hatta Bulgaristan arasında bir Balkan Bloğunun kurulmasıydı. Türkiye böyle bir girişimi destekledi ise de bundan bir sonuç çıkmadı. Yugoslavya Almanya'yı kızdırmaktan korkarken, Türkiye böyle bir bloka Sovyetlerin de katılmasını ve bunu Birleşik Amerika'nın da desteklemesini istiyordu. Çünkü İngiltere'nin, kendisine yeteri kadar silah ve malzeme yardımında bulunamayacağına inanıyordu.

Amerika, Balkan Bloku fikrine ilgi gösterdi ve Başkan Roosevelt, 1941 Şubatı başında, bir temsilcisini Ankara'ya yolladı. Ancak, Amerika Türkiye'nin özellikle uçak ihtiyaçlarını çok yüksek buldu. Halbuki Türkiye savaşa girmeyi göze alırken, ayağını sağlam yere basmak istiyordu.

Türk-Sovyet Münasebetlerinin Düzelmesi

Daha önce söylendiği gibi Fransa'nın Almanya karşısında çabucak çökmesi, 1940 yazında Sovyetlerin Romanya'dan Besarabya'yı alması, Macaristan'ın Transilvanya'yı ve Bulgaristan'ın da Dobruca'yı Romanya'dan almaları ve Almanya'nın Romanya'ya garanti vermesi, 1940 Kasımında Berlin'de Molotov-Hitler görüşmelerinde ganimetlerin paylaşılmasında uzlaşmaya varılamaması ve nihayet Balkanlarda Almanya'nın gösterdiği faaliyet, Alman-Sovyet münasebetlerinin bozulmasında önemli rol oynayan başlıca faktörler olmuştur.

1 Mart 1941 de Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a katılması, Sovyetleri harekete geçirdi. 25 Mart 1941 de Türk Hükümetine başvurup, 1925 tarihli tarafsızlık ve saldırmazlık paktını teyit ettiler ve Türkiye'nin, Almanya'ya karşı savaşa girmesi halinde, Sovyet Rusya'nın tam bir tarafsızlığına güvenebileceğini bildirdiler. Balkanların Alman işgali altına düşmek üzere olduğunu gören Sovyetler, Türkiye'nin Almanya'ya karşı göstereceği mukavemetin kendileri için arz ettiği önemi fark etmişler ve 1939 da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun seyahatinin kötü hatıralarını silmeye çalışıyorlardı.

Türkiye Üzerinde Alman Baskısı

1941 Nisanında Irak'ta Mihver taraftarı Raşid Ali Geylani bir hükümet darbesi ile iktidarı ele geçirdi. İngilizler Raşid Ali'ye karşı harekete geçtiler. Raşid Ali de Almanya'dan acele yardım istedi. Öte yandan Raşid Ali'nin iktidarda kalması Almanya'ya, bütün Orta Doğu petrollerini ele geçirmek imkanını sağlayacaktı. Bu nedenle Almanya, Irak'a göndermek üzere Türkiye'den, kamufle olarak, asker ve malzeme geçirmek istedi ve baskı yaptı. Türkiye ise buna karşı koydu. Türkiye'yi razı etmek için Almanya, Batı Trakya ile Ege adalarından toprak teklif etti. Türkiye yine baş eğmedi. Halbuki bu sırada Hitler Rusya'ya saldırmaya hazırlanmış ve acele ediyordu.

Almanya Türkiye'nin direncini kıramayacağını anlayınca Türkiye ile 18 Haziran 1941 de bir saldırmazlık antlaşması imzaladı. 22 Haziranda da Rusya'ya saldırdı.

Türk-Alman saldırmazlık paktı ile Almanya sağ kanadından emin olarak Rusya'ya saldırıyordu. Bu pakt İngiltere ve Amerika'yı çok sinirlendirdi ve ABD Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu çerçevesi içinde Türkiye'ye yaptığı yardımı kesti. Daha realist düşünen İngiltere, bu durum karşısında, Amerika'dan aldığı yardımın bir kısmını Türkiye'ye devretti.

Aslında Türkiye Almanya'nın Irak'a yardım gönderme isteğine karşı koymakla, bütün Orta Doğuyu ve petrolleri, Almanya'nın eline geçmekten kurtarmış oluyordu. Ayrıca, Türkiye'nin Almanya'ya karşı koyması, Sovyet Rusya'nın güney kanadını tehlikeye girmekten kurtarmıştı. Bunlar küçümsenemeyecek bir katkıdır.

Türkiye Üzerinde Yeni Alman Baskısı

Almanya, Rusya'yı işgal edip, Kafkaslar üzerinden Basra'ya indiği ve Afrika'da da Rommel Süveyş Kanalı'na eline geçirdiği takdirde, Türkiye her taraftan sarılmış olacak ve kendiliğinden Almanya'nın kollarına düşecekti. Almanya'nın Rusya seferini açmadan dört gün önce Türkiye ile saldırmazlık paktını imzalamasındaki hesabı buydu.

Fakat buna rağmen, Türkiye'yi kendi yanına çekmek için gerekli teşebbüs ve baskıyı yapmaktan da geri kalmadı. Amerika'nın savaşa katılmasından sonra bu baskının temposu daha da arttı. Bu baskıda çeşitli vasıtalar kullanıldı. Türkiye'nin Sovyetlerden duyduğu endişeyi istismar bunların başında geldi. Bunun için, 1940 Kasımında Molotov-Hitler görüşmelerinde, Molotov'un Türkiye ve Boğazlar hakkında ileri sürmüş olduğu istekleri açıkladı. Boğazların savunması bakımından önemli Ege'deki bazı Yunan adalarını Türkiye'ye vermeyi teklif etti.

Gerçekten Türkiye için Sovyetlerden duyulan endişe hiç bir zaman kaybolmamıştı. Türkiye bunu Almanya'dan gizlememişti. Almanya'nın ezilmesinin ve dolayısıyla bir Sovyet zaferinin kendisi bakımından doğuracağı kötü ihtimalleri gayet iyi görüyordu. Sovyetlerin 1939-1941 arasında Türkiye'ye karşı gösterdikleri kötü davranışın izlerini silmek kolay değildi. Fakat buna rağmen tarafsızlıktan ayrılmayı uygun bulmadı. Türkiye Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, 27 Ağustos 1942 günü Alman Büyükelçisi Von Papen ile yaptığı bir görüşmede, bir Türk olarak Rusya'nın yıkılmasını hararetle arzu ettiğini ve böyle bir fırsatın bin yılda bir defa ortaya çıkabileceğini, fakat bir başbakan olarak ve Türkiye'nin menfaatleri bakımından, Türkiye'nin kesin tarafsızlık izlemesinin zorunlu olduğuna inandığını belirtmiştir.

Türkiye'nin direncini kıramayan Almanya, 1942 yılı sonunda, bu devleti kendi yanında savaşa sokmak hususundaki çabalarından vazgeçti.

Türkiye Üzerinde Müttefiklerin Baskısı

1942 yılı sonunda Türkiye üzerindeki Alman baskısı kalkmakla beraber, bunun yerini Müttefiklerin baskısı aldı. Sovyetlerin Stalingrad zaferinden sonra Türk-Sovyet ilişkileri yeniden terse dönmüştür. 1943'den itibaren Sovyetler Türkiye'ye karşı sert bir durum almaya başlayacaklar ve bu durum savaşın sonunda Türkiye üzerinde gerçek bir Sovyet tehdidi olarak ortaya çıkacaktır.

Savaş sırasındaki müttefiklerarası konferanslarda da gördük ki, Türkiye'nin savaşa katılmasının söz konusu edilmediği hemen hemen hiçbir konferans olmamıştır.

Roosevelt ile Churchill arasındaki 1943 Cabaslanca Konferansında Türkiye'nin de savaşa katılmasıyla bir Balkan cephesinin açılmasına karar verilmesi üzerine, Churchill, 30 Ocak-1 Şubat 1943 arasında, Adana'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu ile görüşmelerde bulundu ve Türkiye'nin en geç 1943 yılı sonunda savaşa katılmasını istedi. Buna karşılık Türk devlet adamları şu iki nokta üzerinde özellikle durdular:

- 1) Türkiye, Sovyet Rusya'dan emin değildir ve ondan çekinmektedir. Almanya'nın yenilmesiyle Sovyet Rusya Avrupa'ya egemen duruma geçecektir.
- 2) Türkiye'nin savaşa katılabilmesi için Türk Ordusunun malzeme bakımından geniş ölçüde takviyesi gerekir.

Churchill, Rusya Türkiye'ye saldırırsa bile, kurulacak milletlerarası teşkilatın (yani Birleşmiş Milletler Teşkilatının) gereken tedbirleri alacağını ve İngiltere ve Amerika Türkiye'nin istediği yardımı yapacağını bildirdi. Saraçoğlu ise, Churchill'e, Türkiye'nin fiili garantiye sahip olmak istediğini, Avrupa'nın Slavlarla ve komünistlerle dolu olduğunu ve Almanya yıkıldığı takdirde, bütün yenilen memleketlerin bolşevikleşeceklerini söyledi.

1943 Kasımındaki Tahran Konferansında da Sovyetler Türkiye'nin savaşa sokulmasında ısrar ettiler. Amerika ve İngiltere de Türkiye'nin savaşa girmesini istediklerinden, Churchill, 4-6 Aralık 1943 de Kahire'de Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüştü. Bu sefer Müttefiklerin baskısı gayet ağırdı.

O nedenle İnönü, "pensip olarak" savaşa katılmayı kabul etti. Fakat Türkiye'nin savunma gücü için gerekli olan silah ve teçhizat verilmedikçe savaşa girmeyecekti. Churchill bu isteği kabul etti ve Ocak-Şubat 1944 de Ankara'da Türk ve İngiliz askeri heyetleri arasında bu konuda görüşmeler yapıldı. Görüşmeler Şubat başında kesildi. İngilizlere göre Türkler çok fazla şey istemişlerdi. Bu silah ve malzeme verilecek olursa, bunun sevkiyatı savaş sonuna kadar devam edecek ve bu arada Türkiye de savaş dışında kalmış olacaktı.

Askeri görüşmelerin kesilmesi Türkiye ile İngiltere ve Amerika'nın münasebetlerini gerginleştirdi. Churchill, barış konferansında Türkiye'nin sağlam bir mevkie sahip olamayacağını söylüyordu.

Bu durum karşısında Türkiye 1944 Mayıs ve Haziran aylarında Sovyetlerle bir yakınlaşmaya teşebbüs etmek istedi. Ancak Sovyetler bu yakınlaşma için Türkiye'nin savaşa katılmasını şart koştular.

1944 yazında Almanya'nın askeri durumu kötüye gitmeye başladığından, Türkiye Müttefiklerle münasebetlerini düzeltmek için 2 Ağustos 1944 de Almanya ile diplomatik münasebetlerini kesti. Fakat bunu yaparken, barış konferansında tam bir müttefik muamelesi göreceğine dair İngiltere ve Amerika'dan da teminat aldı.

Fakat Türk-Sovyet münasebetleri iyice soğumuştı. Türkiye üzerinde artık belirli bir Sovyet tehlikesi ortaya çıkıyordu. Onun için, 1944 sonbaharında İngilizler Yunanistan'a asker çıkardıkları vakit, Türkiye bundan çok hoşnut kaldı ve ayrıca Balkanlarda Yunanistan'la yeniden bir işbirliği sağlamak için de, 1944 Kasımında, Oniki Ada üzerinde hiçbir talep ve iddiası olmadığını Yunan Hükümetine bildirdi.

1945 yılına girerken Türkiye'nin başlıca endişesi Sovyet tehlikesiydi. Çünkü bütün Orta Avrupa ve Balkanlar şimdi Sovyetlerin askeri işgali altına düşmüştü. Saraçoğlu'nun Adana'da Churchill'e söyledikleri doğru çıkmıştı.

İnönü Kahire'de MM. Roosevelt ve Churchill'le buluştu

RESMÎ TEBLİĞ

Amerika Cumhurbaşkanı
M. Roosevelt

Cumhurbaşkanı Millî Şef
İsmet İnönü

İngiltere Başbakanı
Mr. Churchill

Ankara, 7 a.s. — Amerika Reisi Cumhuriyeti Mister Roosevelt, Türkiye Reisi Cumhuriyeti İsmet İnönü ve İngiltere Başbakanı Mister Winston Churchill, 4-5 ve 6 birincikânun 1943 te Kahire'de buluşmuşlardır. Görüşmelerine İngiltere Hariciye Nazırı Mister Anthony Eden, Türkiye Hariciye Vekili Numan Menemencioglu ve Mister Harry Hopkins iştirak etmiştir. Türkiye Devlet Reisinin bu konferansa iştiraki İngiltere ve Türkiye'yi birbirine bağlayan ittifakın ve Türkiye ile Amerika ve Sovyet Rusya arasındaki sağlam dostluk münasebetlerinin bariz bir tezahürü olmuştur. Reisi Cumhuriyeti Roosevelt, Reisi Cumhuriyeti İnönü ve Başbakan Churchill umumî siyasi vaziyeti gözden geçirmişler ve bu si-

yasi vaziyetin üç memlekettten her birinin kendine ait ve karşılıklı menfaatleriyle olan alakası üzerinde dikkatle tevakkuf etmişlerdir. Asilayış ve samimî bağlık zikniyeti içinde tetkik edilmiş olan bütün meseleler Birleşik Amerika, Türkiye ve İngiltere arasında dünya vaziyetinin görüşü üzerinde çok sıkı bir rabitanın mevcudiyetini göstermiştir. Bu suretle Kahire görüşmeleri alâkadar dört devletin aralarındaki münasebetlerin ilerisi için çok faydalı ve çok verimli olmuştur. Amerika ve İngiltere demokrasilerinin Sovyet Rusya ile mevcut olan menfaat ve görüş birliği ve Türkiye ile edî geçen devletler arasındaki gelenekli dostluk Kahire konferansının bütün seyri esnasında bir kere daha teeyyüd etmiştir.

İnönü
bugün
geliyor

Haber aldığınıza göre, Kahire'den dönmekte olan Cumhurbaşkanı Millî Şef İsmet İnönü, bugün şehrimizi şerefliendireceklerdir.

**Tahran konuşmaları
büyük bir samimiyet
içinde cereyan etti**
Görüşmelere dair meraklı tafsîlât

Londra, 7 (DÜNYA) — Tahran'a ilk evvel Mareşal Stalin başkanında Uniformasıyla varmış, Roosevelt ve Churchill ertesi gün Tahran'a varmışlardır. Üç lider Tahran'da kendi sefaretahanelerinde mülâzım olmuşlardır. Roosevelt Tahran'a vardığı gün Stalin'le görüşmüştür. Rus sefaretahanesinde vuku bulan bu ilk görüşmeye biraz sonra Churchill de iştirak etmiştir. Görüşmeler münavebaten üç müttelik sefaretahanelerinde cereyan etmiştir. Konferansın ikinci günü askeri bir meclis yapılmış, İngiliz ve Rus mareşalları çağınmış ve bu comada İngiliz Kralı George tarafından Stalin'grad'a hediye edilen kılıç Churchill tarafından mareşal Stalin'e tevdi edilmiştir. Stalin kılıcı almış ve kısa- ca teşekkür ettikten sonra mareşal Voroshilof'a vermiştir. Konferansa bitikten sonra Stalin Rusya'ya Roosevelt ile Churchill ile Şimal Afrika'ya hareket etmişlerdir.

Dahiyeye Vekâletiniz B. Hilmi Uran, Toşya deprem-bölgesinde bir ihtiyar kadınıyla görüşüyor

**Depremden zarar görenlere
bağışlar devam ediyor**

Bolu'da hasarsız geçen şiddetli bir sarsıntı oldu

Yerarsızlık felâketzedelerine yardım olmak üzere yapılan yardımlara...

TAHRAN TEBLİĞİNİN
DOĞURDUĞU AKISLER

REUTER DİYOR Kİ:

**Tahran'da Almanya'nın
ölüm ilâmı imzalandı**
**Müttefik mahfiller tebliği büyük
bir memnurlukla karşıladılar**
**Berlin ise : "Tahran konferansından
tek kazançlı çıkan Stalin'dir,, diyor**

Londra, 7 a.s. — Tahran demeci Londra'da bulunan bütün Müttelik hükümetler tarafından hararetle karşılanmıştır. Alman kuvvetlerinin yok edilmesine matuf hareket hakkında bir anlaşma varılmış olması haberi, bu hükümetlerin mensup oldukları memleketlerde beklenen ve hararetle karşılanan bir haber olmuştur. Reuter'in siyasi muharriri diyor ki: Tahran tebliğinde göze çarpan

**Maliye Vekili
İstanbul'da**

İstanbul, 7 (Telefonla) — Maliye Vekili B. Fuat Ağralı bugün şehirimize gelmiştir.

Yeni Çin ve Kana'da

**Tahran'da
çıkan
iki tebliğ**

Fahri Rifka ATAY

Tahran Uçlar Konferansı hakkında neşrolunan tebliğ, kısa, canlı ve usaktır. Üç büyük liderden hiçbirinin şimdiye kadar dinlemediğimiz ve işittiğimiz nutuklarından hiçbirinde, tahran'da, tahran'da, tahran'da...

Yalta ve Potsdam Konferanslarında

Türkiye

Yalta Konferansında Türkiye, Boğazlar ve Birleşmiş Milletler dolayısıyla söz konusu olmuştur. Boğazlar konusunda Stalin, Montreux Sözleşmesinin artık eskimiş olduğunu, değişmesi gerektiğini, bu sözleşmeye göre Japon İmparatorunun Boğazlarda Rusya'dan daha büyük bir role sahip bulunduğunu, Montreux Sözleşmesinin İngiliz-Rus münasebetlerinin iyi olmadığı bir zamanda yapılmış olduğunu, herhalde şimdi İngiltere'nin Japonya ile birleşerek Rusya'yı boğma niyetinde olmadığını ve Türkiye'nin Boğazlar vasıtasıyla Rusya'nın boğazına sarılmasına Rusya'nın tahammül edemeyeceğini söyledi.

Amerika ve İngiltere Boğazlarda Rusya'ya daha geniş bir geçiş serbestisi tanınmasını kabul ettiler. Bununla beraber, Amerikan Hükümeti, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini ihlal edecek bir statüye taraftar değildi. İngiltere de, bağımsızlığı konusunda Türkiye'ye garanti verilmesi gerektiğini belirtti.

Yalta Konferansından sonra Sovyetler, 19 Mart 1945 de, 1925 tarihli Türk-Sovyet tarafsızlık ve saldırmazlık paktını feshettiler. Türkiye'ye verilen notada, "özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan esaslı değişmeler sebebiyle, bu antlaşma artık yeni şartlara uymamakta ve ciddi değişikliklere ihtiyaç göstermektedir" deniyordu.

Türkiye bakımından bu olayın önemi, feshedilen antlaşmanın bir "saldırmazlık" antlaşması olmasıydı. Türk Hükümeti 4 Nisan 1945 de verdiği cevabi notasında antlaşmanın yenilenmesi için yapılacak teklifleri "dikkat ve hayırhahlıkla" tetkike hazır olduğunu bildirdi. Fakat Sovyetler, Haziran 1945 de Türk Hükümetine verdikleri notada, bu ittifakın şartı olarak, Kars ve Ardahan bölgelerinin Rusya'ya terki ile Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesini ileri sürdüler. Molotov notayı verirken Türk Büyükelçisine, "Bu toprakları size 1921 de terk ettiğimiz zaman Sovyetler Birliği zayıftı" demiştir.

Almanya'nın yenilmesi ile Avrupa dengesinde meydana gelen boşluktan yararlanan Sovyetler, Türkiye'ye karşı da emperyalist emellerini açığa vurmaktan çekinmiyorlardı. Türk-Sovyet münasebetleri kritik bir devreye girmişti. Potsdam Konferansı Türk-Sovyet münasebetlerinin bu atmosferi içinde yapıldı.

Podsdam konferansın ilk gününden itibaren Sovyetler eski İtalyan sömürgelerinden biri üzerinde sahip olmak istediklerini bildirdiler. Sovyetlerin Akdeniz'e yerleşmek istediklerini açıkça gösteriyordu. Bunun üzerine Churchill, Boğazlar meselesini açarak, son Sovyet isteklerinin, Bulgaristan'a Sovyet kıtalarının yığılmasının ve Sovyet basının Türkiye'ye karşı hücumlarının bu memleketi büyük bir korkuya sevk ettiğini, Rusya'nın Boğazlar meselesini Türkiye ile baş başa kalarak çözümlenmeye çalışmasını tasvib etmediğini belirtti.

Molotov ise cevabında, Türkiye'nin kendisinin Rusya ile bir ittifak için teşebbüse geçtiğini, Rusya'nın da şart olarak sınırlarının tashihini yani Kars ve Ardahan'ın Ruslara verilmesini ileri sürdüğünü, çünkü bu iki bölgenin 1921 Moskova Antlaşmasıyla Rusya'dan koparıp alınmış olduğunu söyledi.

Boğazlarda üs elde etmek için Türkiye ile anlaşma meselesine gelince, Molotov, bunda bir gariplik olmadığını, zira Türkiye'nin Çarlık Rusya'sı ile 1805 ve 1833'de de aynı nitelikte antlaşmalar imzaladığını söyledi.

Churchill, Molotov'un bu sözlerine verdiği cevapta, İngiltere'nin, Türkiye'yi, bu Sovyet isteklerini kabule zorlayamayacağını belirtti.

Görülüyor ki, Sovyetler, Yalta'dan çok farklı olarak, Boğazlarda üs istiyorlardı. Bu, Sovyetlerin Türk toprağı olan Boğazlara gelip yerleşmesi demekti. Bunu da ne İngiltere ve ne de Amerika kabul edebilirdi. Bu sebeple, her üç devletin, Boğazlar hakkında görüşlerini, ayrı ayrı Türkiye'ye bildirmelerine karar verildi.

Truman Doktrini

Savaştan sonra, Amerikan kamu oyununda, Avrupa'nın sorunlarından uzak durması söz konusu olmuş, ancak Sovyet Rusya'nın komünist emperyalizmi ve bundan doğan gelişmeler, Birleşik Amerika'yı harekete geçirmiştir.

Savaştan sonraki barış düzeninde Amerika Sovyetlerle işbirliği yapamayacağını anlamıştı. Komünizmin ortaya çıkardığı evrensel tehlike, Amerika'yı, milletlerarası münasebetler düzeninin bütünü içine sürüklemiş ve milletlerarası politikanın global yapısı içinde ve hürriyet düzeninin korunmasında sorumluluklar almaya yöneltmiştir. Geleneksel Amerikan dış politikasındaki bu radikal değişimin başlangıcını da Truman Doktrini teşkil eder.

Daha önce de işaret ettiğimiz veçhile, 1946 yılında Sovyet Rusya'nın üç ana istikamette yayılma çabalarına giriştiğini görmekteyiz. İran üzerinden Orta Doğu petroleri ve Basra Körfeziyle Hind Okyanusu, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz ve Yunanistan üzerinden de keza Doğu Akdeniz.

Başkan Truman Amerikan Kongresine 12 Mart 1947 günü gönderdiği mesajında, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması için kendisine yetki verilmesini istedi. Bu mesajda Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasının Orta Doğu düzeninin korunması için bir zaruret olduğu belirtiliyor ve Türkiye ile Yunanistan'ın durumlarının birbirine bağıllığı şöyle ifade ediliyordu: "Eğer Yunanistan silahlı bir azınlığın kontrolü altına düşerse, bunun Türkiye için neticeleri çok ciddi olur. Böyle bir halde karışıklık ve düzensizlik bütün Orta Doğuya yayılabilir."

Amerikan Kongresi 22 Mayıs'ta Yunanistan'a 300 milyon ve Türkiye'ye de 100 milyon dolarlık bir askeri yardım yapılmasını kabul etti. Yardımın Kongredeki tartışmaları sırasında, Amerikan Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, Türkiye'nin Sovyet baskısı altında bulunmasının, Boğazlardan Çin'e kadar olan bütün Orta Doğu ve Asya'yı tehlikeye soktuğunu belirtmişlerdir.

Truman Doktrini, esas itibarıyla Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardımı öngörmüştür. Çünkü bu iki ülke Sovyetlerin doğrudan doğruya baskısı ve tehdidi altında idi.

Truman Doktrini savaş sonrası Amerikan dış politikasında, neticeleri günümüze kadar ulaşan bir dönüm noktasını teşkil eder. Truman Doktrini karşısında Sovyet basını büyük bir sinirlilik göstermiştir.

Marshall Planı

Savaştan sonra Avrupa'nın durumu iktisadi olarak son derece kötüdür. Altı yıllık savaş bütün ülkelerin ekonomik kaynaklarını tüketmiştir, bütün ülkelerde ağır tahribat yapmıştır. Ekonomileri harekete geçirecek kaynak yoktur.

Sovyet Rusya bu durumu fırsat bilerek komünizm propagandasını şiddetlendirmişti. Komünizm propagandası fakirliğin müsait zemininde çok etkili olmaktaydı. Sovyetler, komünist partilerinin bilhassa kuvvetli olduğu Fransa ve İtalya'yı seçmişlerdi. Bu iki ülkede komünist partilerinin kışkırtmasıyla çıkan grevler, bu ülkelerin ekonomisini felce uğratmıştı. Bu grevlerle komünist partilerinin iktidara gelmeleri amaçlanmıştı. Bu bakımdan, 1947 Eylülündeki Kominform toplantısına Fransa ve İtalya Komünist Partilerinin katılması ilgi çekicidir.

Amerika Batı Avrupa'nın bu ekonomik sıkıntılarına yardımcı olmak için, 1945 Haziranı ile 1946 sonu arasında yaptığı ekonomik yardım 15 milyar dolar olmuş, fakat bu yardım bütçe açıklarının kapanması, ithalat için kullanılması gibi, paranın verimli olmayan ve gidip de gelmeyeceği alanlara harcanmıştı. Bu işin sonu yoktu.

Bu sebeple Amerika Avrupa'ya yapacağı yardım için başka bir formül aradı ve bu formül Dışişleri Bakanı George Marshall'ın 5 Haziran 1947 günü Harvard Üniversitesi'nde verdiği bir nutukta açıklandı. Buna göre, Avrupa ülkeleri her şeyden önce kendi aralarında bir ekonomik işbirliğine girişmeliler ve birbirlerinin eksikliklerini kendileri tamamlamalıdır. Bu genel işbirliği sonunda bir açık ortaya çıktığında Amerika bu açığın kapatılması için yardım etmeli. Bunun için de önce bir işbirliği programı yapılmalıydı.

Marshall Planı adını alan bu teklifi görüşmek üzere 27 Haziran 1947 de Paris'te bir toplantı yapıldı. George Marshall bu planına Sovyetlerle uydularını da dahil ettiği için, Paris toplantısına Sovyetler de katıldılar. Lakin yapıcı bir katkıda bulunmak için değil, sabote etmek için. Sovyetler bunu da başaramayınca 2 Temmuzda konferansı terk ettiler.

12 Temmuzda İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç'in katılımıyla toplanan 16'lar konferansı 22 Eylülde, Amerika'ya sunulmak üzere bir Avrupa Ekonomik Kalkınma programı hazırladı. Bu program üzerine Amerika 3 Nisan 1948 de Dış Yardım Kanununu çıkardı. Amerika bu kanuna dayanarak daha ilk yılında 16'lara 6 milyar dolarlık bir ekonomik yardım yaptı. Bu yardımlar daha sonraki yıllarda da devam edecektir.

Dış Yardım Kanunun çıkması üzerine 16 Avrupa ülkesi, 16 Nisan 1948 de Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nı kurdular.

Marshall Planına karşılık Sovyetler de, uyduları ile kendileri arasındaki ekonomik münasebetleri ve işbirliğini sıkılaştırmak için **Molotof Planı** adını verdikleri ikili ticaret sistemini kurmuşlardır. Zira, bazı uydular ve bilhassa Çekoslovakya Marshall Planına katılmak için büyük istek göstermiştir. 1948 Şubatındaki Çekoslovak darbesinde bunun da büyük rolü olduğundan şüphe yoktur.

Amerika Dışişleri Bakanı George Marshall'ın ismine karşılık Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un adını alan yeni ekonomik işbirliği sistemi, komünist uydularının Sovyet kontrolü altına daha fazla girmesinden başka bir şey değildi.

YAVAN SUT TOZU

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİN
HALK TARAFINDAN TÜRK MİLLETİNE

BİR HEDİYE

Marshall yardımından 200 bin ton buğday daha istedik

Bu buğdayları almak için döviz veya altın satmak bahis konusu değildir

Ankara 26 (A.A.) — Devlet olmayışı ve Suriye'nin daha evvel bir miktar da Lübnan'a sevkiyat yapmış olması bugünkü şartlar altında bize buğday vermek imkânını güçleştirdiği anlaşılmaktadır. Suriye hükûmeti taahhüdünü yerine getirmek için uğraşacağını da ayrıca elçimize söylemiştir.

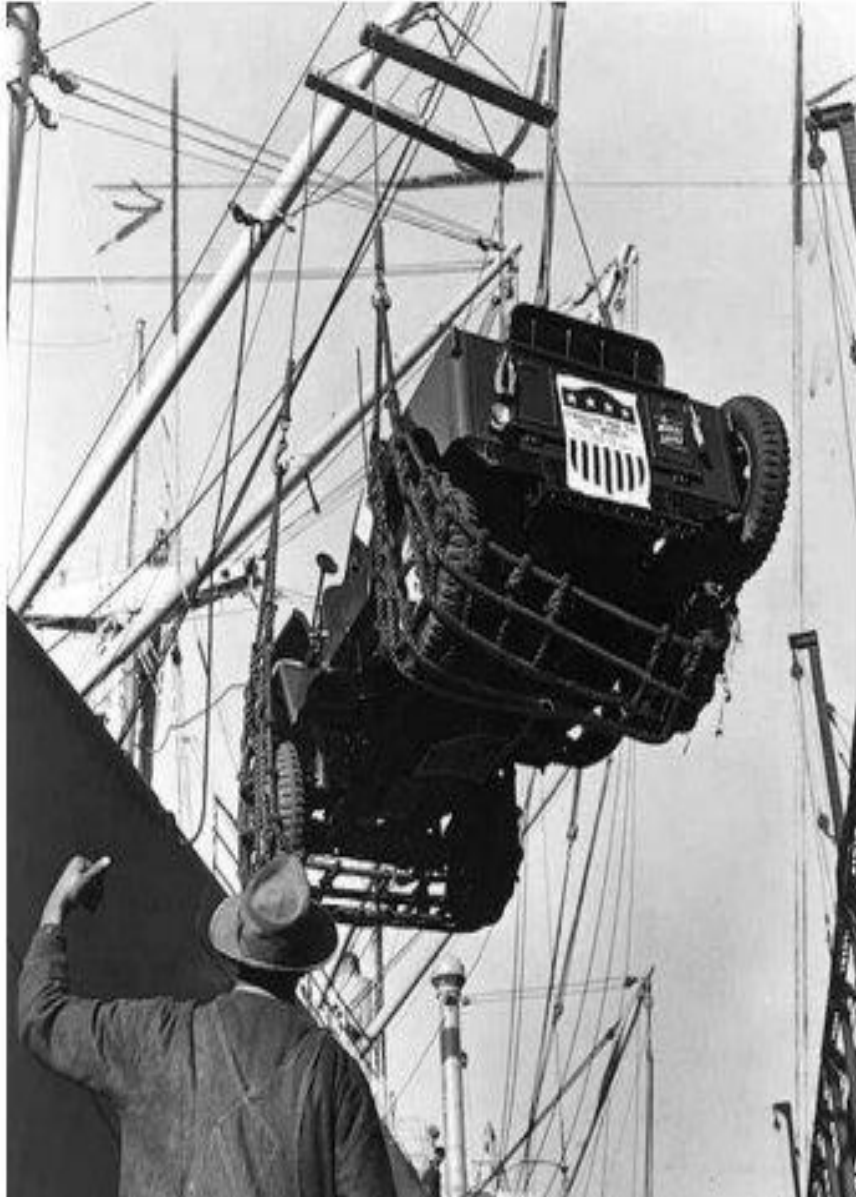
«— Biliyorsunuz ki Suriye hükûmetinden ofis 100 bin ton buğday mübayaa edecekti. Fakat Suriyede de bu hububatın tahmin edildiği kadar verimli

«— Biliyorsunuz ki Suriye hükûmetinden ofis 100 bin ton buğday mübayaa edecekti. Fakat Suriyede de bu hububatın tahmin edildiği kadar verimli

«— Biliyorsunuz ki Suriye hükûmetinden ofis 100 bin ton buğday mübayaa edecekti. Fakat Suriyede de bu hububatın tahmin edildiği kadar verimli

(Arkası sahife 2; sütun 4 te)

Marshall Plan (1948-1951)

Batı Avrupa Birliği

Demokrasinin en ileri öncüsü olmuştı Çekoslovakya'da 1948 Şubatındaki yapılan darbesi şimdiye kadar Orta Avrupa'da Batı Demokrasisini öldürmüş olmaktadır.

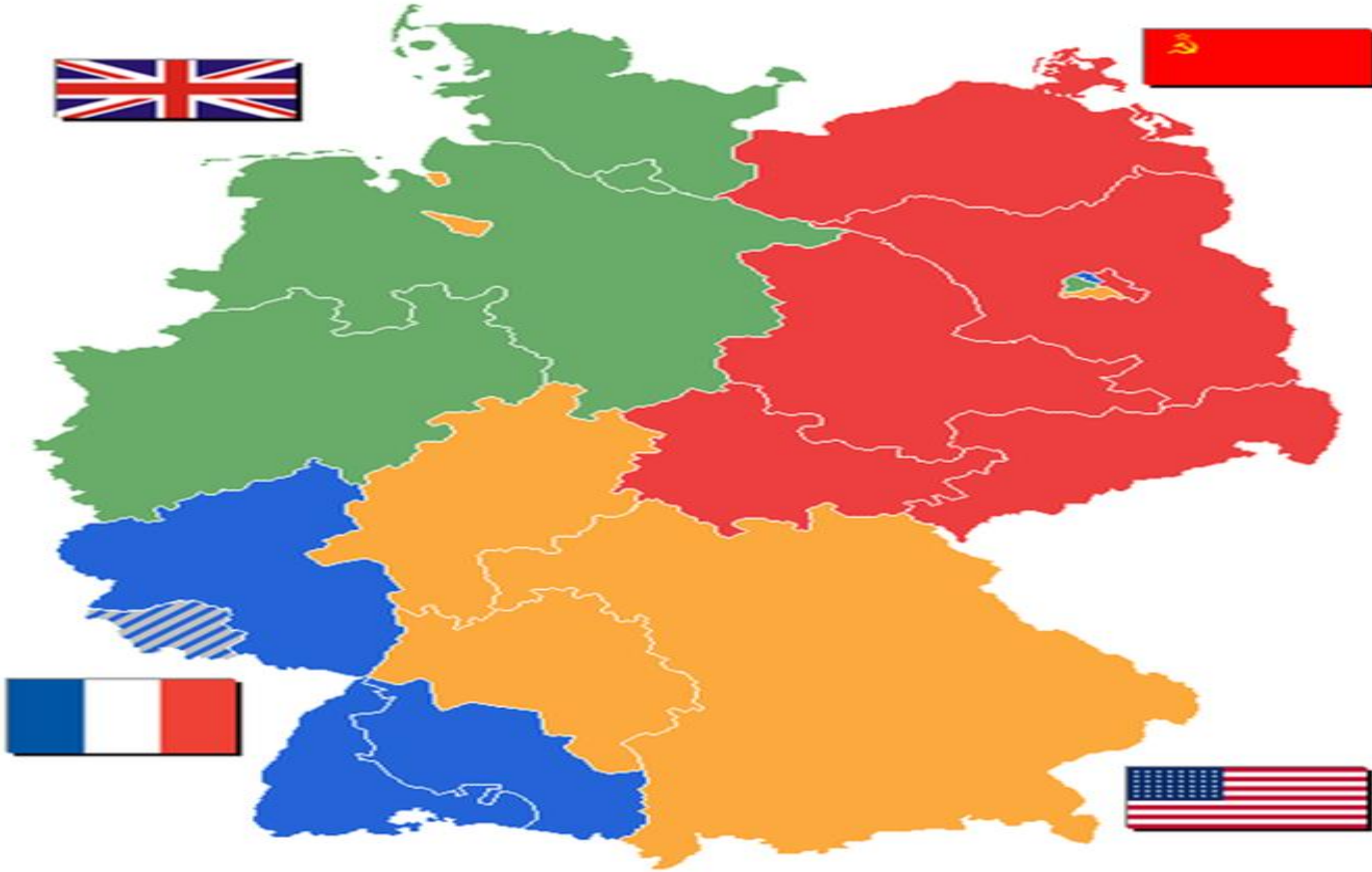
Diğer taraftan, bu darbe ile Sovyetlerin, doğu ve orta Avrupa ile Balkanlardaki hakimiyeti, egemenliği de tamamlanmış oluyordu. Bundan sonra sıra Batı Avrupa'ya gelecek demektir. Bu sebeple, Çekoslovakya hadisesi, gerek Avrupa'da, gerek bütün dünyada büyük heyecan ve tepki uyandırmıştır. Komünistlerin Çekoslovakya'da iktidarı ele geçirmeleri, Sovyet Rusya'nın niyetleri bakımından, Batılılar için bir alarm oldu.

Bu şartlar içinde, İngiltere ve Fransa ile, Benelux grubu (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) arasında, 4 Mart 1948 de Brüksel'de başlayan toplantı, 17 Mart 1948 de **Batı Avrupa Birliği**'ni kuran bir antlaşmanın imzası ile sona erdi. Bu antlaşmaya göre beş devlet, aralarındaki her türlü işbirliğinden başka, taraflardan biri Avrupa'da bir silahlı saldırıya uğradığı takdirde, diğerleri her türlü vasıtalarla onun yardımına gideceklerdi.

Batı Avrupa Birliđine başlangıçta, İskandinav Ülkeleri de dahil edilmek istenmişse de, bu ülkeler, Sovyetler Birliği ile komşulukları dolayısıyla, bu devleti kışkırtmak istememişler ve bu ittifaka dahil olmaktan kaçınmışlardır.

Batı Avrupa Birliği Avrupa'daki Sovyet tehdit ve yayılmasına karşı alınmış ilk askeri tedbir oluyordu. Fakat Amerika'nın bu ittifak içinde olmayışı, Batı Avrupa Birliğini Sovyetler karşısında bir denge unsuru olmaktan yoksun bırakıyordu. Muhtemeldir ki, İskandinav ülkeleri de bunun için bu ittifaka katılmamışlardı. 1948 yılının gelişmeleri, Batılıları ve Amerika'yı, daha geniş bir ittifak sistemi kurmaya sevk edecek ve NATO ortaya çıkacaktır.

Savaş sonrası Almanya'nın işgali

Berlin Krizi (1948)

1948 Mart ayından itibaren Sovyetlerin bütün ulaşımını ve Berlinin elektrik santraline el koyarak Batı Berlin'in elektriğini kesmeleriyle bir kriz çıktı. Batı Berlin'de 2 milyon kadar insan yaşamaktaydı ve bunların beslenmesi gerekiyordu. Bu durum Sovyetlerle Müttefikler arasında büyük bir gerginlik doğurdu. Amerika gücünü ortaya koyarak, kurduğu bir "hava köprüsü" ile her gün Batı Berlin'e günde 3-4 bin ton yiyecek ve yakacak taşımaya başladı.

Bu koşullarda müttefikler Batı Almanya'yı bütünleştirmek istediler. 1948 Eylülünde Bonn'da toplanan bir Kurucu Meclis anayasa çalışmalarına başladı ve 23 Mayıs 1949'da Federal Alman Anayasası ilan edilerek Batı Almanya veya resmi adı ile **Federal Alman Cumhuriyeti** kuruldu.

Buna karşılık Sovyetler de 30 Kasım 1948'de Doğu Berlin'de komünistlere ayrı bir belediye meclisi kurdurarak bunu tanıdılar. Bunun üzerine Batı Berlin'de de 5 Aralık 1948'de belediye seçimleri yapıldı ve orada da ayrı bir belediye kuruldu. Almanya gibi Berlin de ikiye ayrılmıştı.

Federal Alman Cumhuriyeti'nin kurulmasına karşılık olmak üzere Sovyetler de kendi işgal bölgelerinde 1949 Ekiminde **Demokratik Alman Cumhuriyeti**ni kurdular.

Berlin Buhranı, savaş sırasında Batılılarla Sovyet Rusya arasındaki işbirliği ve ortaklığın tamamen ölmüş olduğunu ve şimdi dünyanın Doğu ve Batı Blokları olarak ikiye bölündüğünü kesinlikle gösteren bir hadise olmuştur. Artık Sovyet yayılması ve emperyalizmine karşı mukabil tedbir almak gerekiyordu.

NATO'nun Kuruluşu

Sovyetler'in, mümkün olduğu kadar geniş alanları komünist kontrolü altına sokma çabası Amerika'yı, Sovyetlere karşı Durdurma politikası izlemesine götürmüştür. Amerika bundan sonra Sovyet yayılmasını durdurmak için gerekli tedbirleri alacaktır ki, bu tedbirlerin en etkilisi 4 Nisan 1949 da kurulan NATO veya Kuzey Atlantik İttifakı olacaktır.

Senatör Vandenberg Senatoya sunduğu, Amerika Cumhurbaşkanı, Amerika'nın güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma dayanan "bölgesel ve diğer ortak anlaşmalara" katılma yetkisinin verilmesi teklifi 11 Haziran 1948 de Amerikan Kongresi tarafından kabul edildi ve bu karara bundan böyle Vandenberg Kararı denildi.

Vandenberg Kararı, Amerika'nın 1823'tenberi tatbik etmekte olduğu Monroe Doktrinini veya inziva politikasını resmen terk etmesinden başka bir şey değildi.

Amerika, dış politikasında bu esaslı değışikliğı yaptıktan sonra, Batı Avrupa Birliğini daha müessir ve geniş bir ittifak sistemi haline getirmek için Kanada ve Batı Avrupa ülkeleri ile temasa geçti ve bu temalar ve müzakereler sonunda **4 Nisan 1949 da 12 Batılı Ülke arasında, kısa adı ile NATO (North Atlantic Treaty Organization) denen Kuzey Atlantik İttifakı kuruldu.** Antlaşmanın başında, bu ülkelerin, milletlerin, demokrasi ilkeleri ile kişi hürriyetleri ve hukuk üstünlüğüne dayanan hürriyetlerini ve ortak savunmaları ile barış ve güvenliklerini korumak için birleşmiş oldukları belirtiliyordu. İçlerinden birine yapılmış bir saldırı hepsine yapılmış sayılacaktı.

NATO'nun kuruluşu ile Sovyetlerin Avrupa'daki yayılması, o günden bugüne, durdurulmuştur.

NATO ÜYESİ ÜLKELER

